

An Analysis of Declarative Speech Acts in the Qur'anic Verses Revealed During the Battles of Prophet Muhammad (PBUH)

Bahman Gurjiyan¹
Rahim Ahmadi Nargiseh²

Received: 5/02/2019 | Accepted: 05/05/2019

Abstract

The Noble Qur'an has introduced itself as "the clarification for all things" in Surah an-Nahl: 89. The heavenly word of God is recognized among Muslims by various names, one of which is "Furqan" [the criterion] that means the decisive factor between good and evil representing all jurisprudential, religious, legal, individual, and social rules. Sometimes thoroughly and sometimes briefly, the Holy Qur'an has declared relative Ahkam (arbitrations) for inheritance, Hudud (certain penalties), Defense, Jihad (war), Zakat and Khums (donation of wealth), marriage, and so on. Islamic researchers with regard to their own interest, expertise, and capabilities in each specialty have delved deep into the endless ocean of physical and metaphysical sciences in the Qur'an. Using speech-act-theory, many Qur'anic researchers have conducted valuable interdisciplinary studies in this regard. This article aims to introduce the speech-act-theory and one of its divisions called "declarative speech act" in the relative chapters and verses about the battles of Prophet Muhammad (PBUH). Using descriptive analysis and library method, the authors of this paper have attempted to collect data from various outstanding resource books such as The History of Islam, The Biography of the Prophet Muhammad (PBUH), Maghazi (Accounts of the Prophet's Battles), translations and exegeses of the Qur'an. The results of the study showed that the function of declarative speech acts with their various frequency in the Holy Qur'an is to proclaim the divine will of God (Ahkam).

Keywords: Medinan Surahs (Madani Chapters), Speech Act Theory, Declarative, Battles (Ghazavat), Defensive Jihad

¹ (Corresponding Author) Associate Professor, Department of Linguistics, Islamic Azad University-Abadan, | Email: bahgorji2018@iaubadan.ac.ir

² Ph.D. Student in Linguistics, Department of Linguistics, Islamic Azad University-Abadan, | Email: rahimahmadi14@gmail.com

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

بررسی، تجزیه و تحلیل کارگفت‌های اعلامی در سوره‌ها و آیه‌های نازل شده در غزوه‌های رسول خدا(ص)

بهمن گرجیان^۱
رحیم احمدی‌نرگسه^۲

تاریخ ارسال: ۹۷/۱۱/۱۶ | تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۲/۱۵

چکیده

قرآن کریم در آیه ۸۹ سوره نحل، خود را «تَبِیَّانًا لِّکُلِّ بَشَیْءٍ» بیان‌کننده همه چیز معرفی کرده است. این کلام آسمانی و الهی با ده‌ها نام در میان مسلمانان شناخته می‌شود. یکی از این اسامی، «فرقان» به معنای ممیز حق از باطل و بیانگر و شارح تمامی احکام فقهی، شرعی و حقوقی فردی و اجتماعی است. گاهی به طور موجز و گاهی به تفصیل، احکامی چون ارث، حد، دفاع، جنگ، زکات، خمس، ازدواج و ... را اعلام فرموده است. پژوهشگران هر رشته، با توجه به علاقه، توانایی و ظرفیت خویش به غواصی در این اقیانوس بی‌کران علوم و معارف طبیعی و ماوراءالطبیعه پرداخته‌اند. بسیاری از قرآن‌پژوهان با به کارگیری «نظریه کارگفت»، به پژوهش‌های میان‌رشته‌ای ارزشمندی پرداخته‌اند. نگارندگان در این پژوهش نیز به معرفی نظریه کارگفت‌ها و یکی از انواع پنج‌گانه آن (کارگفت‌های اعلامی) در سوره‌ها و آیه‌های مربوط به غزوه‌های حضرت رسول(ص) پرداخته‌اند. نویسندگان این نوشتار به روش توصیفی - تحلیلی به گردآوری داده‌ها با استفاده از روش کتابخانه‌ای از منابع متنوع از جمله: تاریخ اسلام، تاریخ زندگی پیامبر اکرم(ص)، مغازی آن حضرت، ترجمه و تفاسیر قرآن مجید - که در نوع خود بی‌نظیر است - اهتمام ورزیده‌اند. از نتایجی که در این پژوهش به دست آمده کاربرد کارگفت‌های اعلامی با بسامد متفاوت در قرآن کریم برای بیان و اعلام احکام الهی می‌باشد.

واژگان کلیدی: سوره‌های مدنی، نظریه کارگفت‌ها، اعلامی، غزوات، جهاد دفاعی.

۱. دانشیار گروه زبان‌شناسی، واحد آبادان، دانشگاه آزاد اسلامی، آبادان، ایران (نویسنده مسئول) | bahgorji2018@iaubadan.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری گروه زبان‌شناسی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران | rahimahmadi14@gmail.com

۱. مقدمه

نظریه کارگفت‌ها را نخستین بار جی. ال. آستین (۱۹۶۳) در مجموعه سخنرانی‌هایش در دانشگاه آکسفورد با مردود دانستن نظریه منطقیون مثبت گرا مطرح کرد. منطقیون مثبت گرا، مهم‌ترین کارکرد زبان را بیان خبر دانسته و مهم‌ترین نوع جملات زبان را نوع خبری آن به حساب می‌آوردند که صدق و کذبشان قابل تعیین بود. آستین با ارائه سخنرانی‌هایش نشان داد که بسیاری از جملات خبری نیستند یا صدق و کذبشان غیرقابل تعیین است مانند «متشکرم»، «معذرت می‌خواهم» و... ایشان ابتدا جملات را به دو نوع خبری و کنشی تقسیم کرد. گفتنی است، علمای اسلامی این دو را اخباری و انشایی نامیده‌اند. در جملات اخباری، گوینده به نقل یک خبر می‌پردازد؛ اما در جملات کنشی، گوینده با بیان یک جمله شنونده را وادار به انجام یک کنش یا عمل می‌کند (مجموعه سخنرانی‌های آستین پس از مرگش با عنوان چگونه با کلمات کاری انجام می‌دهیم منتشر گردید). بنابراین، در جملات کنشی، هر کارگفت تحت شرایطی؛ مانند اختیارات گوینده و شنونده، محل مکالمه، نقش افراد شرکت‌کننده در مکالمه، موضوع سخن و غیره باید قرار گیرد تا آن سخن تأثیرگذار باشد (لاینز، ۱۳۹۱؛ صفوی، ۱۳۷۴، ۱۳۸۷ و ۱۳۹۲). این پژوهش به بررسی و تحلیل کارگفت‌های اعلامی که از کارگفت‌های پنج‌گانه جان سرل (۱۹۶۹) است، می‌پردازد. این کارگفت‌ها عبارتند از اظهاری، اعلامی، تعهدی، ترغیبی و عاطفی که هر کدام در سوره‌های قرآن کریم دیده می‌شود؛ ولی به لحاظ تحدید موضوع پژوهش، کارگفت‌های اعلامی و بسامد آنها بررسی شده است. هدف این پژوهش، بررسی بسامد کارگفت‌های اعلامی در سوره‌های قرآن کریم است که در آنها آیات جهاد با کفار یا اعلام مبارزه با دین‌ستیزان از سوی خداوند آورده شده است. کشف این بسامد در سوره‌های قرآن کریم می‌تواند در رمزگشایی تفسیری و معنایی آیات جهادی و تأکید الهی به انجام دستورات و ابلاغ به مجاهدان در هر سوره کمک کند. درضمن، بررسی بسامد این کارگفت‌ها به مقایسه سوره‌های قرآن کریم از لحاظ به کارگیری کارگفت‌های اعلامی و علل این به کارگیری یا عدم آن در فهم بهتر سوره‌های نازل در ارتباط با نوع عملکرد سپاه اسلام، مکان جهاد و روحیات مجاهدان کمک خواهد کرد.

۲. کارگفت‌ها

آستین (۱۹۶۳) برای هر جمله، سه بُعد قائل گردید:

الف) کنش بیانی: که شامل واژگان و قواعد مناسب برای هر جمله است.

ب) کنش غیربیانی (منظوری): که در این بُعد، گوینده‌ها مخاطب را به انجام عملی وادار می‌کند.

ج) کنش پس‌بیانی: که به واکنش شنونده - مخاطب در قبال گفته غیربیانی گوینده اطلاق می‌گردد. برای مثال «هوای اتاق سرد است»، کنش بیانی است. وقتی شنونده می‌فهمد که گوینده از او می‌خواهد تا در اتاق را ببندد، کنش غیربیانی و در نهایت وقتی مخاطب در اتاق را می‌بندد، کنش پس‌بیانی در نظر گرفته می‌شود.

۳. شرایط کارگفت‌ها

جی. ال. آستین، برای تکمیل و اصلاح نظریه‌اش و پس از وی شاگردش - جان سرل - شرایطی را مانند به‌جا - نابه‌جا، تطبیق، شرایط روحی گوینده و محتوی مطرح ساختند. برای مثال، جمله «من شما را به سه سال زندان محکوم می‌کنم» وقتی درست و به‌جا است که توسط یک قاضی دادگاه ادا شود؛ در غیراین صورت نابه‌جا است.

لویسون (۱۹۸۳) و چپمن (۲۰۱۱) علاوه بر موارد مذکور، موضوع مستقیم و غیرمستقیم را در مورد کارگفت‌ها بیان کردند. لیکاف (۲۰۰۹) اذعان می‌کند: «بیشتر درخواست‌ها یا کارگفت‌های به‌خصوص ترغیبی، به‌طور غیرمستقیم بیان می‌شوند» (چپمن، ۲۰۱۱، ص ۷۸). برای مثال، گاهی یک جمله پرسشی است اما به‌عنوان «امر» به‌کار می‌رود: «در یخچال آب سرد هست؟» این جمله شنونده را وادار می‌کند که آب بیاورد. در قرآن نیز آمده است: «آیا دانایان با نادان‌ها برابرند؟» یعنی با این پرسش برای شنونده، دانایان تشویق و نادان‌ها تحقیر و سرزنش می‌شوند.

۴. داده‌های پژوهشی

داده‌های پژوهش حاضر، آیات و سوره‌های نازله در غزوه‌های حضرت رسول (ص) است. این سوره‌ها عبارتند از: انفال، آل عمران، حشر، نساء، مائده، فتح، توبه، نصر، منافقون، احزاب، بقره، ممتحنه.

۵. روش پژوهش

این پژوهش از نوع پژوهش‌های توصیفی - تحلیلی است که نگارندگان پس از مطالعه و بررسی آیات مربوط، به کارگفت‌های اعلامی در سوره‌های مورد نظر پرداخته و از هر سوره به تجزیه و تحلیل یک تا سه آیه پرداخته و مورد بررسی قرار می‌دهیم.

۶. انواع کارگفت‌ها

همان‌گونه که ذکر گردید، آستین و پس از وی، جان سرل (۱۹۶۹) کارگفت‌ها را به پنج نوع اظهار، اعلامی، تعهدی، ترغیبی و عاطفی تقسیم کردند.

الف) **کارگفت‌های اظهار:** این نوع کارگفت تعهد گوینده را نسبت به صدق گزاره‌های مطرح شده، نشان می‌دهند و به بیان واقعیت‌ها، تأکید کردن و نتیجه‌گیری می‌پردازد. برای مثال: من (به این وسیله) تأکید می‌کنم که او درشش را تمام کرده است یا در قرآن کریم، سوره احزاب آیه «در آن جا (جنگ احزاب) مؤمنان تکان سختی خوردند»، درباره مؤمنان واقعی که در مقابل امتحان الهی و سختی‌ها و شداید جنگ خندق بودند، به اظهار نظر می‌پردازد.

ب) **کارگفت‌های اعلامی:** در این نوع کارگفت به بیان یک حکم، محکوم کردن، منصوب کردن و... می‌پردازد، برای مثال: من (به این وسیله) شما را زن و مرد اعلام می‌کنم. در قرآن کریم، سوره بقره آیه «از تو درباره جنگ در ماه حرام سؤال می‌کند. پیامبر! بگو جنگ در این ماه حرام، گناه بزرگی است و...»؛ درباره حکمی است که خداوند آن را اعلام کرده و مؤمنان باید پیروی کنند.

ج) **کارگفت‌های تعهدی:** در این نوع کارگفت، گوینده از طریق قول دادن، تهدید کردن، وعده دادن، سوگند خوردن و اعمالی مانند آن، به انجام کاری در آینده متعهد می‌شود. من (بدین وسیله) قول می‌دهم به دوستان کمک کنم. برای مثال، قرآن در آیه ۶۵ سوره محمد می‌فرماید: «آنها که می‌گویند ما هم نماز داریم بگو نماز شما چیزی جز سوت کشیدن و کفر زدن نبود. پس، به دلیل کفرتان عذاب الهی را بچشید».

د) **کارگفت‌های ترغیبی:** در این کارگفت، نویسنده از طریق دستور دادن، پیشنهاد

کردن و فرمان دادن و اعمالی مانند آن، مخاطب را به انجام یا عدم انجام عملی وادار می‌کند. این نوع کارگفت بیشتر به صورت غیرمستقیم و با جملات گوناگون بیان می‌شود. برای مثال: آیا دانیان با نادان‌ها برابرند؟ یعنی افراد را به علم‌آموزی تشویق می‌کند. آیا در یخچال آب هست؟ این جمله پرسشی، بیانگر این است که گوینده تشنه است و تقاضای آوردن آب به مخاطب می‌دهد.

ه) **کارگفت‌ها عاطفی:** در این کارگفت، گوینده با بیان احساسات متفاوت خویش، از طریق شادی، غم، نفرت، عشق و...، حالات روحی و روانی خویش را بیان می‌کند. برای مثال: من (بدین وسیله) / از شما تشکر می‌کنم. برای مثال: قرآن در آیه ۱۴۵ سوره نسا می‌فرماید: «آنان (عده‌ای از مسلمانان) چنان بودند که اگر منافقان پیشنهاد بازگشت به شرک را به آنها می‌دادند جز اندکی، درنگ نمی‌کردند». در این آیه آن گروه از مسلمانان ضعیف، ایمان را مورد سرزنش و آنان را مورد توبیخ قرار می‌دهد.

۷. پیشینه تحقیق

تاکنون به کاربرد و تجزیه و تحلیل انواع کارگفت‌ها در متون ادبی، سیاسی، اجتماعی، مذهبی و... اشاره شده است. با توجه به این که هدف این مقاله، بررسی و تجزیه و تحلیل کارگفت‌های اعلامی‌ها در آیات مربوط به غزوه‌های رسول (ص) است، چند نمونه از متون مذهبی را (قرآن کریم، نهج البلاغه، ادعیه و...) ذکر می‌کنیم.

الف) معصومه نعمتی و طاهر شیبانی، (۱۳۹۳)، در «تحلیل خطبه حضرت زینب (س)»، کنش گفتار را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند. آنها اذعان می‌کنند که حضرت زینب (س) از کنش‌های اعلامی و تعهدی استفاده نکرده است و در کلام ایشان کنش‌های اظهاری، ترغیبی و عاطفی دارای بیشترین کاربرد را داشته است.

ب) محمدرضا پهلوان‌نژاد و مهدی رجب‌زاده، (۱۳۸۷)، در چارچوب نظریه کارگفت‌ها در مقاله‌ای زیارت‌نامه امام رضا (ع) را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند: کنش اعلامی دارای کمترین کاربرد و کنش عاطفی دارای بیشترین کارگفت است و بدین وسیله ارتباط عمیق گوینده را با مخاطب (حضرت امام رضا (ع)) بیان می‌کند.

ج) آمنه زارع و سحر بزرگی، (۱۳۹۲)، به تحلیل هستی‌شناسی سوره مبارکه بقره و

بررسی نظریه کارگفت‌ها پرداخته‌اند. آنها به این نتیجه رسیده‌اند که: کنش اظهاری و ترغیبی، بیشترین کاربرد را در این سوره دارند.

د) مریم فضایی و محمد نگارش، (۱۳۹۰)، خطبه ۵ نهج البلاغه را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند. نتیجه این بررسی نشان می‌دهد که: امام برای پس گرفتن فرات از دست دشمن، بیشترین کاربرد را از کارگفت‌های ترغیبی دارند.

ه) مهدی عباسی (۱۳۹۲) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود، به بررسی کنش‌های گفتاری در جزء سی‌ام قرآن کریم پرداخته است. ایشان ابتدا شرح نوع کارگفت را بر اساس ترجمه آیتی (۱۳۸۶) از قرآن کریم معرفی و طبقه‌بندی نموده است. وی اعلام می‌کند که کنش‌های ترغیبی، اعلامی، عاطفی و تعهدی دارای بیشترین کاربرد و کنش تعهدی دارای پایین‌ترین بسامد هستند.

و) الخاص ویسی و غلام‌حسن اورکی، (۱۳۹۴)، «کارکردهای معنایی و توان منظوری جملات استفهامی» را در قرآن کریم بررسی کرده‌اند. ایشان به این نتیجه رسیده‌اند که جملات استفهامی قرآن کریم در نقش معنایی - منظوری اولیه خود به کارنرفته‌اند؛ بلکه آنها (جملات استفهامی) برای انکار، نهی، توییح، تشویق و تحقیر به کاررفته‌اند.

ز) مرضیه رستمیان و سید کاظم طباطبائی، (۱۳۹۰)، به بررسی تطبیق بافت موقعیتی به موضوع سیاق حالیه و مقالیه و بافت درون‌زبانی پرداخته‌اند و علم و آگاهی به آنها در تفسیر و تأویل آیات قرآن کریم را بسیار حائز اهمیت دانسته‌اند.

۸. تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش

پیش‌تر به انواع داده‌ها و فرایند گردآوری آنها اشاره گردید. در این بخش به روش توصیفی و تحلیل محتوا، به بررسی چگونگی کاربست کارگفت‌های اعلامی در هر یک از سوره‌ها می‌پردازیم.

۸-۱. کارگفت‌های اعلامی در قرآن کریم

۱- ۱- ۸. سوره انفال: این سوره بنا به قول بیشتر مورخان؛ از جمله ابن‌سحاق (۱۳۶۲، ج ۳، مقاله ۸۸۲)، تماماً بعد از جنگ بدر نازل گردید و کلاً مشتمل بر ۷۵ آیه است.

آیاتی که بیانگر کارگفت‌های اعلامی هستند: در این سوره ۱۶ آیه (آیات: ۱، ۱۳، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۸، ۴۱، ۴۴، ۵۱، ۵۳، ۶۷، ۶۸، ۷۳، ۷۴، ۷۵) از نوع کارگفت‌های اعلامی هستند که در آنها یک حکم الهی را توسط رسول اکرم (ص) به مردم اعلام کرده تا آنها عمل کنند یا - خدای نخواست - مسلمانان از اجرای آنها سهل‌انگاری و تخطی نکنند. برای نمونه، به چند آیه اشاره می‌کنیم:

آیه ۱: «يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَأَتَقُوا اللَّهَ وَاصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَاطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ؛ از تو درباره انفال [= غنایم و هر گونه مال بدون مالک مشخص] سوال می‌کنند، بگو: انفال مخصوص خدا و پیامبر است، پس از (مخالفت فرمان) خدا بپرهیزید و خصومت‌هایی را که در میان شماست، آشتی دهید و خدا و پیامبرش را اطاعت کنید اگر ایمان دارید».

همان‌طور که در ترجمه آیه ملاحظه می‌فرمایید، خداوند در این آیه با به کارگیری کارگفت اعلامی، حکم فقهی و الهی انفال را برای مسلمانان اعلام می‌کند. براین اساس، انفال که شامل کوه‌ها و... هستند، متعلق به پیامبر (ص)، ائمه (ع) و جانشینان ائمه (به خصوص) در عصر غیبت کبری است تا در هر موردی که اراده کنند، در اموری که خیر و صلاح مسلمانان در آن باشند هزینه کنند. بر اساس رساله آیت‌الله سیستانی، از جمله مواردی که به آنها خمس تعلق می‌گیرد، معادن طلا، مس و نقره، آهن، سرب، نفت، ذغال سنگ یا فیروزه، عقیق، نمک، زاج و معادن دیگر از انفال است (سیستانی، ۱۳۹۸، ص ۳۰۱). طباطبائی در تفسیر این آیه می‌گوید: «در تفسیر این آیه شدیداً اختلاف نظر است. برخی آن را مربوط به غنائم جنگ بدر و برخی مربوط به غنائم همه جنگ‌ها می‌دانند؛ اما خداوند با عبارت «بگو انفال از آن خدا و رسولش است»، از هر طایفه سلب مالکیت نموده و خود نزاع ایشان را حل و فصل کرده است» (طباطبائی، ۱۳۸۲، ص ۶ و ۷).

آیه ۱۳: «ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ؛ این به خاطر آن است که آنها با خدا و پیامبرش (ص) دشمنی ورزیدند و هر کس با خدا و پیامبرش دشمنی کند، کیفر شدیدی می‌بیند و خداوند سخت کیفر است».

در این آیه خداوند حکم مخالفت با خدا و رسولش را عذاب شدید جهنم اعلام

می‌کند که خداوند کیفرش سخت است. علامه طباطبائی در ذیل این آیه می‌فرماید: «مشاقه از شق به معنی مخالفت است و اصل آن شاق به معنای بغض است. سپس، آیه «ذالکم خز قوه و آن للکافرین عذاب النار» را ذکر می‌کند و علت این عذاب و حکم شدید عذاب آتش را به دلیل امر بر مخالفت با خدا و رسولش می‌داند» (طباطبائی، ۱۳۸۲، ص ۲۵).

آیه ۴۱: «وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِن كُنْتُمْ أَمْنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّقَىٰ الْجَمْعَانِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ؛ بدانید هر گونه غنیمتی به دست آورید، خمس آن برای خدا و برای پیامبر و برای نزدیکان، یتیمان، مسکینان و واماندگان در راه (از آنها) است، اگر به خدا و آنچه بر بنده خود در روز جدایی حق از باطل، روز درگیری دو گروه (باایمان و بی ایمان) [=روز جنگ بدر] نازل کردیم، ایمان آورده‌اید و خداوند بر هر چیزی تواناست».

بنا بر تفسیر المیزان، «غنیم» و غنیمت، به معنای رسیدن به درآمد از راه تجارت یا صنعت یا جنگ است. ولی در پایان آیه به دلیل شأن نزولش (جنگ بدر)، با غنیمت جنگی منطبق است. ایشان ذی‌القربی را خویشاوندان و نزدیکان رسول خدا(ص) می‌دانند. در این آیه کریمه منظور از خمس، یک‌پنجم غنیمت و... از آنچه است که در جنگ غنیمت گرفته می‌شود و به همین سبب خمس بر آن واجب است (همان، ص ۱۱۸).

در این آیه هم خداوند به روشنی حکم پرداخت خمس را اعلام کرده و به موارد مهم مصرف آن هم اشاره فرموده است. از این رو، آیه همانند دیگر آیات کریمه، از نوع کارگفت اعلامی است.

همان‌طور که قبلاً گفته شد، از ۷۵ آیه، ۱۶ آیه بیانگر کارگفت‌های اعلامی است که در آنها حکم فقهی را برای مسلمانان اعلام می‌کند. پس ۱۲ درصد آیات در این سوره اعلامی هستند. میانگین آیات اعلامی در ۱۲ سوره بررسی شده، تقریباً ۱۱ آیه است.

۲- ۱- ۸- **سوره آل عمران**: حدود ۶۰ آیه از این سوره درباره جنگ احد و مابقی در ارتباط با جنگ بدر و امدادهای غیبی آن، شهادت و محاسن مؤمنان و شرح حال مسلمانان، کافران و... است. به طور خلاصه ۲۱ آیه از مجموع آیات دویست‌گانه، مربوط به

کارگفت‌های اعلامی است (آیات: ۱۰، ۱۱، ۱۴، ۱۸، ۱۲۳، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۲۸، ۱۲۹، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۹، ۱۵۸، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۴، ۱۶۶).

آیه ۱۴۵: «وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ؛ هیچ کس جز به فرمان خدا، نمی‌میرد؛ سرنوشتی است تعیین شده (بنابراین، مرگ پیامبر یا دیگران، یک سنت الهی است)، هر کس پاداش دنیا را بخواهد (و در زندگی خود، در این راه گام بردارد)، چیزی از آن به او خواهیم داد و هر کس پاداش آخرت را بخواهد از آن به او می‌دهیم و به‌زودی سپاسگزاران را پاداش خواهیم داد».

آیه ۱۲۸: «لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ؛ هیچ گونه اختیار درباره عفو کافران یا مؤمنان فراری از جنگ برای تو نیست، مگر این که (خدا) بخواهد». علامه طباطبایی در المیزان (۱۳۸۲، ج ۴، ص ۱۲ و ۱۳) در مورد تفسیر آیه فوق، این گونه اشاره کرده‌اند: این که زمام مسئله حق کیست (خوار کردن)، تنها به‌دست خداست و رسول خدا در آن دخالتی ندارد تا وقتی بر دشمن غلبه کنند و دشمن را دستگیر نموده و امر توبه و آمرزش را نیز خدا می‌داند و توبه و عذاب به‌دست خداست.

در تفسیر قسمتی از این آیه آمده است که: اگر مصیبتی (در جنگ احد) به شما رسید، دو برابر آن (در جنگ بدر) به دشمن رسیده بود. هر چه (خوبی یا بدی) شما برسد از ناحیه خودتان است [یعنی خود انتخاب می‌کنید که کافران و اسیران را بکشید، یا فدیة بگیرید که شما در حقیقت فدیة گرفتید اما خدا دوست داشت آنها را بکشید پس در جنگ احد مجبور شدید هفتاد کشته بدهید] (همان، ص ۹۲).

آیه ۱۶۱: «وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ؛ گمان کردید ممکن است پیامبر به شما خیانت کند؟ در حالی که ممکن نیست هیچ پیامبری به امتش خیانت کند و هر کس خیانت کند، روز رستاخیز آن‌چه را در آن خیانت کرده، با خود (به صحنه محشر) می‌آورد. سپس، به هر کس، آن‌چه را فراهم کرده (و انجام داده) است، به‌طور کامل داده می‌شود و به‌همین دلیل به آنها ستم نخواهد شد، چرا که محصول و نتیجه اعمال خود را خواهند دید».

آیه ۱۶۶: «وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ التَّتَى الْجَمْعَانِ فَيَاذَنِ اللَّهُ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ؛ و آن چه (در روز اُحد)، در روزی که دو دسته [مؤمنان و کافران] باهم روبه‌رو شدند به شما رسد، به فرمان خدا (و طبق سنت الهی) بود و تا به این وسیله مؤمنان واقعی را مشخص کند».

۳- ۱- ۸ **سوره حشر:** این سوره در غزوه بنی‌نضیر نازل شد و/بن‌عباس، این سوره را بنی‌نضیر نیز نامیده است. این سوره ۲۴ آیه دارد که ۸ آیه از آن، بیانگر کارگفت اعلامی است: (آیات: ۳، ۴، ۶، ۷، ۸، ۱۰، ۱۹، ۲۰). از میان آیات مذکور، دو آیه را به‌عنوان نمونه انتخاب و به معرفی، تجزیه و تحلیل آن می‌پردازیم.

آیه ۳: «وَلَوْ لَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ؛ و اگر نه این بود که خداوند ترک وطن را بر آنان مقرر داشته بود، آنها را در همین دنیا مجازات می‌کرد و برای آنان در آخرت نیز عذاب آتش است».

آیه ۲۰: «لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ؛ هرگز دوزخیان و بهشتیان یک‌سان نیستند؛ اصحاب بهشت رستگار و پیروزانند».

در این آیه و آیات مشابه، خداوند عدم تساوی و برابری اهل دوزخ و بهشت را اعلام کرده است. بهشتیان را رستگار و دوزخیان را محکوم به دوزخ نموده است.

۴- ۱- ۸ **سوره نسا:** این سوره نوزدهمین سوره بر حسب نزول و چهارمین سوره بر حسب کتابت است، از سوره‌های مدنی و دارای ۱۷۶ آیه است. مضمون آن بیشتر احکام زنان، یتیمان، ارث و... است. ۱۲ آیه از این سوره را می‌توان از آیاتی به حساب آورد که بیانگر کارگفت اعلامی هستند (آیات: ۷۸، ۸۳، ۸۵، ۸۶، ۸۸، ۸۹، ۹۲، ۹۳، ۹۷، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۳).

آیه ۸۵: «مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَ كَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا؛ کسی که شفاعت [تشویق و کمک] به کار نیکی کند، نصیبی از آن برای او خواهد بود و کسی که شفاعت [تشویق و کمک] به کار بدی کند، سهمی از آن خواهد داشت و خداوند، حساب‌رس و نگه‌دار هر چیزی است».

آیه ۸۶: «وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوها إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا؛ هر گاه به شما تحیت گویند، پاسخ آن را بهتر از آن بدهید یا (لااقل) به همان گونه پاسخ گویند. خداوند حساب همه چیز را دارد».

آیه ۱۰۱ که در خصوص نماز مسافر است، می‌فرماید: «وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا؛ و چون در زمین سفر کردید، اگر بیم داشتید که آنان که کفر ورزیده‌اند، به شما آزار برسانند گناهی بر شما نیست که نماز را کوتاه کنید، چرا که کافران پیوسته برای شما دشمنی آشکارند». در این آیه، خداوند اعلام می‌نماید که در جهاد با کفار می‌توان به جهت پرهیز از گزند آنان، نماز را کوتاه نمود.

آیه ۱۰۲: «وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَذَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْنَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا؛ و هنگامی که در میان آنها باشی و (در میدان جنگ) برای آنها نماز را برپا کنی، باید دسته‌ای از آنها با تو (به نماز) برخیزند و سلاح‌هایشان را با خود بگیرند و هنگامی که سجده کردند (و نماز را به پایان رسانند)، باید به پشت سر شما (به میدان نبرد) بروند و آن دسته دیگر که نماز نخوانده‌اند (و مشغول پیکار بوده‌اند)، بیایند و با تو نماز بخوانند، آنها باید وسایل دفاعی و سلاح‌هایشان را (در حال نماز) با خود حمل کنند؛ (زیرا) کافران آرزو دارند که شما از سلاح‌ها و متاع‌های خود غافل شوید و یک‌باره به شما هجوم آورند و اگر از باران ناراحتید یا بیمار (و مجروح) هستید، مانعی ندارد که سلاح‌های خود را بر زمین بگذارید؛ ولی وسایل دفاعی (مانند زره و خود) را با خود بردارید. خداوند، عذاب خوارکننده‌ای برای کافران فراهم ساخته است».

در المیزان در تفسیر این آیه آمده است: آیه نماز خوف (همین آیه) زمانی نازل شد که پیامبر (ص) در حدیبیه حرکت می‌کرد که قریش، خالد بن ولید را با بیست نفر به تعقیب رسول خدا (ص) فرستاد. وقتی هنگام اذان شد، ولید آن را بهترین زمان برای حمله به لشکر اسلام دانست. بلال اذان گفت و در این هنگام جبرئیل بر رسول خدا نازل شد و دستور نماز خوف را آورد. در مجمع البیان و انوار العرفان فی تفسیر القرآن نیز این ماجرا با اندک تفاوتی ذکر شده‌اند (طباطبائی، ۱۳۸۲، ج ۵، ص ۱۰۴ و ۱۰۵).

آیه مذکور از کارگفت‌های اعلامی است که قرآن کریم، زمان و چگونگی نماز خوف را برای مسلمانان بیان فرموده است. گفتنی است، آیات ۱۰۱ تا ۱۰۳ از این سوره در غزوه ذات‌الرقاع نازل گردید.

۵- ۱- ۸. **سوره احزاب:** این سوره از سوره‌های مدنی است که ۷۳ آیه دارد. نام این سوره از گردهم آمدن تمامی مشرکان، کفار و یهودیان برای شکست اسلام در جنگ خندق گرفته شده است. آیه‌های ۹ تا ۳۵ درباره جنگ خندق و آیه‌های ۲۶ و ۲۷ درباره یهودیان بنی قریظه نازل گردیده است. در این جا به چند آیه از این سوره که بیانگر کارگفت‌های اعلامی است اشاره می‌شود.

آیه ۲۱: «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا؛ مسلماً برای شما در زندگی رسول خدا سرمشق نیکویی بود. برای آنها که امید به رحمت خدا و روز رستاخیز دارند و خدا را بسیار یاد می‌کنند».

آیه ۲۵: «وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا غَنِيًّا؛ و خدا کافران را با دلی پر از خشم بازگرداند، بی آن که نتیجه‌ای از کار خود گرفته باشند و خداوند (در این میدان)، مؤمنان را از جنگ بی‌نیاز ساخت (و پیروزی را نصیبشان کرد) و خدا قوی و شکست‌ناپذیر است».

۶- ۱- ۸. **سوره منافقون:** بخش اعظم این سوره در غزوه بنی‌المصطلق نازل شده است. این سوره از سوره‌های مدنی است که ۱۱ آیه دارد و آیاتش بیشتر و به صفات و اعمال منافقان پرداخته است.

آیه ۶: «سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ؛ برای آنها تفاوت نمی‌کند، خواه استغفار برایشان کنی یا نکنی، هرگز خداوند آنان را نمی‌بخشد؛ زیرا خداوند قوم فاسق را هدایت نمی‌کند».

در آیه مذکور خداوند عدم هدایت منافقان و فاسقان را اعلام می‌نماید که راهنمایی و ارشاد رسول خدا(ص) برایشان بی‌اهمیت است. برای این منظور، از کارگفت اعلامی استفاده گردیده است.

۷- ۱- ۸. **سوره فتح:** این سوره از سوره‌های مدنی است که ۲۹ آیه دارد و پس از

بازگشت از حدیبیه نازل شده است. شأن نزول این سوره را برخی صلح حدیبیه و برخی فتح مکه دانسته‌اند (همان). ۱۷ آیه از ۲۹ آیه این سوره را (۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۸، ۹، ۱۰، ۱۳، ۱۴، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۵، ۲۸) می‌توان به‌عنوان کارگفت اعلامی در نظر گرفت که به چند نمونه اشاره می‌کنیم.

آیه ۱۳: «وَمَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا؛ آن کس که به خدا و پیامبرش ایمان نیاورده (سرنوشتش دوزخ است)، چرا که ما برای کافران آتش فروزان آماده کرده‌ایم!»

آیه ۲۱: «وَأُخْرَى لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا؛ و نیز غنائم و فتوحات دیگری (نصیب‌تان می‌کند) که شما توانایی آن را ندارید، ولی قدرت خدا به آن احاطه دارد و خداوند بر همه چیز تواناست.»

آیه ۲۵: «هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيِ مَعْكُوفًا أَنْ يَبْلُغَ مَجَلَّهُمْ وَلَوْلَا رِجَالُ الْمُؤْمِنُونَ وَنِسَاءُ الْمُؤْمِنَاتِ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ أَنْ تَطْلُبُوهُمْ فَتَنْصِيبُكُمْ مِنْهُمْ مَعْرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ لِيُدْخِلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا؛ آنها کسانی هستند که کافر شدند و شما را از (زیارت) مسجدالحرام و رسیدن قربانی‌هایتان به قربانگاه بازداشتند و هر گاه مردان و زنان باایمانی در این میان بدون آگاهی شما، زیر دست‌وپا، از بین نمی‌رفتند که از این راه عیب و عاری ناآگاهانه به شما می‌رسید، (خداوند هرگز مانع این جنگ نمی‌شد). هدف این بود که خدا هر کس را می‌خواهد در رحمت خود وارد کند و اگر مؤمنان و کفار (در مکه) از هم جدا می‌شدند، کافران را عذابی دردناک می‌کردیم.»

دو آیه فوق را می‌توان به‌عنوان کارگفت اعلامی در نظر گرفت، زیرا آیه ۲۱ رسول خدا را به‌عنوان الگو و اسوه حسنه اعلام کرده تا مسلمانان با پیروی از گفتار و کردار وی (سنت) به سعادت برسند. در آیه ۲۵ نیز، خداوند با به‌کارگرفتن کارگفت مذکور، پیروزی را از آن مسلمانان و بی‌نیازی‌شان از جنگ اعلام کرده و کفار را محکوم به شکست می‌نماید.

آیه ۲۸: «هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا؛ او کسی است که رسولش را با هدایت و دین حق فرستاده تا آن را بر همه ادیان پیروز کند و کافی است که خدا گواه این موضوع باشد.»

در آیات فوق به روشنی دریافتیم که خداوند با کارگفت اعلامی در آیه ۱۳، کفار را اهل دوزخ اعلام می‌نماید (سرگذشتشان دوزخ است) و در آیه ۲۸، اعلام کرده که رسول خدا (ص) با هدایت و دین حق فرستاده شده تا اسلام بر سایر ادیان پیروز شود.

۸- ۱- ۸. سوره توبه: این سوره از سوره‌های مدنی است و ۱۲۹ آیه دارد. بخش اعظم آن در غزوه‌های حنین و تبوک نازل گردید. آیه ۱۳ از این سوره، حکم برائت از مشرکان و کفار را اعلام می‌نماید. آیتی، (۱۳۸۶) در کتاب «تاریخ پیامبر اعظم» به نقل قول‌هایی متفاوت از اعلام این آیه (برائت) به کفار و... توسط علی (ع) اشاره می‌کند. ۱۹ آیه از این سوره را می‌توان کارگفت اعلامی در نظر گرفت (۲، ۳، ۱۳، ۲۷، ۲۸، ۳۶، ۳۷، ۳۹، ۴۰، ۴۴، ۴۵، ۵۰، ۵۱، ۸۵، ۹۱، ۹۲، ۹۳، ۱۰۰، ۱۱۸). در این جا به آیه‌های ۱ و ۱۳ از این سوره اشاره می‌شود و مابقی را بر عهده خوانندگان محول می‌کنیم.

آیه ۱: «بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ؛ (این، اعلام) بیزاری از سوی خدا و پیامبر او، به کسانی از مشرکان است که با آنها عهد بسته‌اید».

آیه ۱۳: «لَا تَقَاتِلُوا قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَ تَخْشَوْنَ اللَّهَ أَحَقَّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ؛ آیا با گروهی که پیمان‌های خود را شکستند و تصمیم به اخراج پیامبر گرفتند، پیکار نمی‌کنید؟! با این که خداوند سزاوارتر است که از او ترسید؛ اگر مؤمن هستید».

در این دو آیه ملاحظه می‌کنید با به کارگیری کارگفت اعلامی، دشمنی و عدم دوستی و بستن هر گونه عهد و پیمان با آنها را اعلام می‌فرماید.

۹- ۱- ۸. سوره نصر: این سوره از سوره‌های مدنی است و سه آیه دارد و به فتح مکه اشاره می‌کند. در این جا به دو آیه اشاره می‌کنیم.

آیه ۱: «إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ؛ هنگامی که یاری خدا و پیروزی فرارسد».

آیه ۲: «وَرَأَيْتِ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا؛ و بینی مردم گروه گروه وارد دین خدا می‌شوند».

آیه ۳: «فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا؛ پس پروردگارت را همراه با سپاس و ستایش تسبیح گوی، و از او آمرزش بخواه، که او همواره توبه پذیر است».

در آیات فوق، در آیه سوم این سوره حکم و دستور دعا و استغفار را پس از پیروزی بزرگ فتح مکه به پیامبر (ص) اعلام می‌فرماید.

۱۰- ۱- ۸. **سوره مائده:** سوره‌ای مدنی و صدودوازدهمین سوره از قرآن کریم است که ۱۲۵ آیه دارد. مائده به معنای غذای آسمانی است. آیه‌های ۲۱ (غزوه بدر) و ۵۱ تا ۵۶ دربارهٔ *عبدالله اُبی* و عبادۀ نازل شده است. آیات مذکور دربارهٔ غزوه بنی قینقاع (یهودیان این طایفه) در سال دوم هجری نازل شده‌اند و آیاتی که اشاره به کارگفت اعلامی دارد عبارتند از: ۵۱، ۵۳، ۵۴، ۵۵، ۵۶. در این جا به آیه ۵۴ از این سوره اشاره می‌شود.

آیه ۵۴: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ*؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! هر کس از شما، از آیین خود بازگردد، (به خدا زبانی نمی‌رساند) خداوند جمعیتی را می‌آورد که آنها را دوست دارد و آنان (نیز) او را دوست دارند؛ در برابر مؤمنان متواضع و در برابر کافران سرسخت و نیرومندند؛ آنها در راه خدا جهاد می‌کنند و از سرزنش هیچ ملامتگری هراسی ندارند. این فضل خداست که به هر کس بخواهد (و شایسته ببیند) می‌دهد و (فضل) و خداوند وسیع و داناست.

طبرسی در مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن (ج ۳، ص ۲۳۱) آورده است که: «اتخاذ» به معنای اعتماد کردن بر چیزی است که شخص برای تهیه آن در آتیه، دلگرم باشد و از ماده «اخذ» به معنای «گرفتن» و عبور دادن چیزی از جهتی به جهات دیگر است.

پیروی از این کارگفت اعلامی در آیه مذکور، به معنای محبت به قرب خداوند و اخذ محبت اوست (طباطبائی، ۱۳۸۲، ج ۵، ص ۶۰۵).

آیه فوق حکم ارتداد کسانی را اعلام فرموده است که ابتدا ایمان آورده، سپس عهدشکنی می‌کنند و از ایمان به خدا و اسلام برمی‌گردند و خداوند دوستی و عهد و پیمان با اینان را مردود شمرده و محکوم می‌نماید.

۱۱- ۱- ۸. **سوره ممتحنه:** این سوره از سوره‌های مدنی و شصتمین سوره از قرآن کریم است. نام دیگر این سوره «مودت» است. این سوره ۱۳ آیه دارد که آیات ۱ تا ۴ آن دربارهٔ خیانت حاطب در غزوه فتح مکه نازل شده است.

آیه ۳: «لَنْ تَنْفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ؛ هرگز بستگان و فرزندان روز قیامت سودی به حالتان نخواهند داشت، میان شما جدایی می‌افکند و خداوند به آن‌چه انجام می‌دهید بیناست!».

در آیه فوق، خداوند به صراحت اعلام می‌فرماید که بر اعمال و کردار بندگان آگاه است و اعلام نموده که فرزندان و بستگان در قیامت سودی به حال شما نخواهد داشت.

۱۲- ۱- ۸. **سوره حج**: این سوره از سوره‌های مدنی است که ۷۸ آیه دارد. سوره مذکور بیست و دومین سوره به ترتیب کتابت است. آیه ۱۹ از این سوره درباره غزوه بدر است و آیات ۳۸ و ۳۹ درباره اجازه (اذن) جهاد دفاعی است که به مسلمانان داده شده است.

آیه ۳۹: «أَذِّنْ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بَأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ؛ به کسانی که جنگ بر آنان تحمیل گردید، اجازه جهاد داده شده است، چرا که مورد ستم قرار گرفته‌اند و خدا بر یاری آنها تواناست».

در آیه فوق خداوند رحمان به کسانی که مورد آزار و اذیت مشرکان قرار می‌گرفتند، اجازه (اذن) دفاع یا جهاد می‌دهد. کارگفت اعلامی است این آیه باعث شادی و خوشحالی مسلمانان گردید.

۱۳- ۱- ۸. **سوره بقره**: آیه ۲۱۹ از این سوره کارگفت اعلامی است. آیه ۲۱۹: «يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَّفْعِهِمَا وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ؛ دربارۀ شراب و قمار از تو سؤال می‌کنند، بگو: در آنها گناه و زیان بزرگی است و منافعی (از نظر مادی) برای مردم در بردارد؛ (ولی) گناه آنها از نفعشان بیشتر است و از تو می‌پرسند: چه چیز انفاق کنند؟ بگو: از مازاد نیازمندی خود؛ این چنین، خداوند آیات را برای شما روشن می‌سازد، شاید اندیشه کنید».

در آیه فوق، حاکم، تحریم می‌گساری، خوردن گوشت خوک، قماربازی را به صراحت اعلام نموده است. این حکم در سوره‌های دیگری چون مائده نیز اعلام شده است، آیه ۴ سوره مائده حکم صید را بیان فرموده است. بنابراین، علاوه بر آیه ۲۱۹ سوره بقره، در آیات دیگری از کارگفت اعلامی برای تحریم شراب استفاده شده است.

۱۴ - ۱ - ۸. سوره نور: این سوره، بیست و چهارمین سوره و مدنی است که ۶۴ آیه دارد.

آیات ۱، ۲ و ۳ بیانگر کارگفت‌های اعلامی است.

آیه ۲: «الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيَشْهَدُ عَذَابُهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ» هر یک از زن و مرد زناکار را صد تازیانه بزنید و نباید رأفت (و محبت کاذب) نسبت به آن دو، شما را از اجرای حکم الهی مانع شود؛ اگر به خدا و روز جزا ایمان دارید، باید گروهی از مؤمنان مجازاتشان را مشاهده کنند».

آیه ۳: «الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ» و کسانی که زنان پاک‌دامن را متهم می‌کنند، سپس چهار شاهد (بر مدعای خود) نمی‌آورند، آنها را هشتاد تازیانه بزنید و شهادتشان را هرگز نپذیرید و آنها همان فاسقانند».

خداوند در آیات فوق احکام زن و مرد زناکار و چگونگی اثبات ادعای اشخاص را اعلام فرموده است. بنابراین، آیات ۲ و ۳ را می‌توان نوعی کارگفت اعلامی در نظر گرفت.

۹. نتیجه‌گیری

در این مقاله به پژوهش و بررسی کارگفت اعلامی پرداخته شد که یکی از انواع کارگفت‌های پنج‌گانه جان سرل بود. این نوع از کارگفت، بیانگر اعلام مقررات و قوانینی از سوی خداوند است که پیامبر اکرم (ص) و پیروان وی موظف به رعایت آنها در غزوات بودند. این کارگفت‌های اعلامی اموری مانند اعلام جنگ و صلح یا مواردی مانند خمس، زکات، انفال و مانند آن را شامل می‌شود. این قوانین الهی در امور اجتماعی، اقتصادی، نظامی و سیاسی کاربرد داشته و با گذشت سالها از نزول این آیات کریمه، هنوز راهگشای مشکلات جامعه امروزی است. در سوره‌های بررسی شده در خصوص آیات اعلامی، نتایج تحقیق نشان داد که در بسیاری از سوره‌ها و آیه‌های مربوطه، بسامد میزان وقوع این نوع کارگفت متفاوت بود. در برخی از سوره‌ها مانند سوره مبارکه آل عمران کارگفت‌های اعلامی بیست و یک مورد، یعنی بالاترین میزان بسامد و در سوره مبارکه نصر با کمترین بسامد یعنی یک مورد است. در این مقاله به این نتیجه رسیدیم که خداوند متعال از انواع

کارگفت‌ها بالاخص از کارگفت‌های اعلامی، برای بیان احکام و دستورات الهی مبنی بر امر به انجام یا نهی از عمل به کاری، مانند صدور اجازه جهاد دفاعی؛ برای بیان تحریم یا حلال شمردن خوردنی‌ها و نوشیدنی‌ها؛ مجاز یا غیرمجاز بودن عملی، استفاده فرموده است. در پایان باید گفت میزان فراوانی کارگفت‌های مذکور در سوره‌ها و آیات مربوطه متفاوت است و این امر بستگی فراوانی با نوع غزوات و موقعیت سپاه اسلام در برابر کفار داشته است. این مقاله به معرفی چند کارگفت اعلامی از هر سوره پرداخت تا تنوع این کارگفت‌ها را نشان دهد. در بیان تفاسیر و معانی کارگفت‌ها در حد لزوم از تفسیرالمیزان ترجمه سیدمحمدباقر موسوی و توضیح المسائل علمیه آیت‌الله سیستانی و ترجمه قرآن کریم توسط آیت‌الله مکارم شیرازی استفاده شده است.

منابع

قرآن کریم.

۱. ابن اسحاق، ابوعبدالله، *دانش‌نامه بزرگ اسلامی*، تهران: مرکز دایره المعارف اسلامی، ۱۳۶۲.
۲. آیتی، محمدابراهیم، *تاریخ پیامبر اعظم*، قم: انتشارات دارالفکر، ۱۳۸۶.
۳. پهلوان‌نژاد، محمدرضا و اصطهباناتی، لیدا، «بررسی کنش‌های گفتاری روسای جمهوری آمریکا و ایران»، پژوهش زبان‌های خارجی، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز، دوره ۵۱، شماره ۲۰۸، پاییز و زمستان ۱۳۸۷، صص ۱-۲۴.
۴. جورج یول، *کاربردشناسی زبان*، ترجمه محمد عموزاده و محمد توانگر، تهران: سمت، ۱۳۹۳.
۵. حسینی سیستانی، سیدعلی، *توضیح المسایل* (ویرایش ۳۲)، پایگاه اطلاع رسانی دفتر مرجع عالی قدر آقای سیدعلی حسینی سیستانی، در درگاه www.sistani.org.
۶. رستمیان، مرضیه و طباطبائی، سیدکاظم، «بررسی تطبیقی سیاق حالیه و قالیه و...»، نشریه پژوهش‌های میان‌رشته‌ای قرآن کریم، دوره ۲، شماره ۴، بهار و تابستان ۱۳۹۰، صص ۲۹-۳۶.
۷. زارع، آمنه و زرگری، سحر، «تحلیل متن‌شناسی سوره بقره بر اساس نظریه کنش گفتار»، اولین کنفرانس ملی آموزش زبان انگلیسی، ادبیات و مترجمی، شیراز: مؤسسه بین‌المللی آموزشی و پژوهشی خوارزمی، ۱۳۹۲.
۸. لایز، جان، *معنی‌شناسی زبانی*، ترجمه کورش صفوی، تهران: رامین، ۱۳۹۱.
۹. صفوی، کورش، *نگاهی تازه به معنی‌شناسی*، تهران: نشرمرکز، ۱۳۷۴.
۱۰. _____، *درآمدی بر معنی‌شناسی*، تهران: انتشارات سوره، ۱۳۸۷.
۱۱. _____، *معنی‌شناسی کاربردی*، تهران: انتشارات همشهری، ۱۳۹۲.
۱۲. طباطبائی، سیدمحمدحسین، *المیزان فی تفسیر القرآن*، ترجمه سیدمحمدباقر موسوی‌همدانی، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۸۲.
۱۳. طبرسی، *مجمع البیان فی تفسیر القرآن*، ج ۳، تهران: ناصر خسرو، ۱۳۷۲.
۱۴. فضایی، مریم و نگارشی، محمد، «تحلیل خطبه ۵۱ نهج البلاغه امام علی (ع) بر اساس طبقه‌بندی سول»، مجله رهیافت‌هایی در علوم قرآن و حدیث، سال ۴۳، شماره ۱: شماره پیاپی ۸۶، بهار و تابستان.
۱۵. مکارم‌شیرازی، ناصر، *ترجمه قرآن کریم*، تهران: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، ۱۳۸۰.
۱۶. نعمتی قزوینی، معصومه و شبانی، طاهر، «تحلیل خطبه حضرت زینب (س) در کوفه بر اساس نظریه کنش گفتاری سول»، فصل‌نامه تخصصی مطالعات قرآن و حدیث سفینه، سال دوازدهم، شماره ۴۵ «ویژه حدیث»، صص ۲۵-۵۱، ۱۳۹۳.
۱۷. ویسی، الخاص و اورکی، غلام‌حسن، «کارکردهای معنایی و توان منظوری مجلات استفهامی»، مجله علمی پژوهشی ذهن، شماره ۶۲، صص ۵-۳۰، ۱۳۹۴.

18. Austin, J. L. (1975). How to do things with words. New York: Harvard University Press.
19. Brown, G., & Yule, G. (1983). Discourse analysis. Cambridge: Cambridge University Press.
20. Chapman, S. (2011). Pragmatics. London: Red Globe Press.
21. Lakoff, G. (2009). The neural theory of metaphor. Lecture presented at the University of California. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1437794>
22. Levinson, S. C. (1983). Pragmatics. Cambridge: Cambridge University Press.
23. Searle, J. R. (1969). Speech acts. Cambridge: Cambridge University Press.

References

- *The Noble Qur'an*.
- Austin, John L. (1975). *How to do things with words*. New York: Harvard University Press.
- Ayati, Muhamm Ibrahim (1386). *Tarikh Payambar-e A'zam (The History of Great Prophet)*. Qom: Dar al-Fikr.
- Brown, Gillian & Yule, George (1983). *Discourse analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chapman, Siobhan (2011). *Pragmatics*. London: Red Globe Press.
- Fazayili, Maryam & Nigarishi, Muhammad (N.D). Tahli Khutbah 51 Nahj ul-Balaghah Imam Ali bar Asas Tabaghi Bandi Serl. *Journal of Approaches to the Qur'anic Science and Hadith*. Vol 43. Issue 1, Spring & Summer.
- Hussaini Sistani, Siyid Ali (N.D). *Towzih al-Masa'il*. 2nd ed. www.sistani.org
- Ibn Ishaq, Abu Abd ul-Lah (1362). *Danish Nameh Buzurg-e Islami (Great Islamic Encyclopedia)*. Tehran: Markaz Dai'rat ul-Ma'arif Islami.
- Lakoff, George (2009). *The neural theory of metaphor*. Lecture presented at the University of California. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1437794>
- Levinson, Stephan C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons, John (1391). *Ma'ni Shinasi-e Zabani (Linguistic Semantics)*. Translated by Kurush Safavi. Tehran: Ramin.
- Makarim Shirazi, Nasir (1380). Tarjumi' Qur'an Karim. Tehran: Daftar Mutali'at-e Tarikh va Ma'arif Islami.
- Ni'mati Qazvini, Ma'sumih & Shaybani, Tahir (1393). Tahlil Khutbah Hazrat Ziyab dar Kufih bar Asa Nazariah Kunish Guftari Serl. *Specialized Annual Journal of Safianh Qur'anic Studies and Hadith*, Vol 12, Issue 45, pp: 25-51.
- Pahlivani Nizhad Muhammad Riza & Istahbanati, Lida (1387). An Investigation of the Behavioral Actions of Iranian and American Presidents. *Foreign Languages Research*. Vol. 51, Issue 208, Fall & Winter, pp:1-24.
- Rustamian Marziah & Tabatabaai, Siyid Kazim (1390). Barrisi Tatbighi Siah Haliah va Qaliah. *Journal of the Qur'anic Interdisciplinary Researches*. Vol 2, Issue 4, Spring & Summer, pp: 29-36.
- Safavi, Kurush (1374). *Nigahi Tazi be Ma'ni Shinasi*. Tehran: Surih.
- Safavi, Kurush (1387). *Daramadi bar Ma'na Shinasi*. Tehran: Surih.
- Safavi, Kurush (1392). *Ma'na Shinasi Karburdi*. Tehran: Surih.
- Tabarsi, Fazl ibn Hasan (1372). *Majma' al-Bayan fi Tafsir al-Qur'an*. Vol. 3, Tehran: Nasir Khusruw.
- Tabatabaai, Siyid Muhammad Hussain (1382). *Al-Mizan fi Tafsir al-Qur'an*. Translated by Siyid Muhammad Baqir Musavi Hamidani. Qom: Intisharat Islami.
- Visy, Al-Khas & Uraki, Ghulamhassan (1394). Karkardhay Ma'nai va Tavan-e Manzuri Majallat-e Istifhami. *Scientific Research Journal of Mind*. Issue 62, pp: 5-30.
- Yule, George (1393). *Karbord Shenasi-e Zaban (Pragmatics)*. Translated by Muhammad Amuzaih & Muhammad Tavangar. Tehran: Samt.
- Zari', Aminih & Zargari, Sahar (1392). *Tahlil Matn Shinasi Surah Baqarah bar Asas-e Nazaria Kunish Gftar (Textual Analysis of Surah Baqarah based on Speech Act Theory)*. National Conference of TEFL. Shiraz: Educational and Research Institute of Kharazmi.